

PSIHIČKO ZLOSTAVLJANJE DJECE RANE I PREDŠKOLSKE DOBI

Franičević, Nora

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:407015>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-04**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

ZAVRŠNI RAD

**PSIHIČKO ZLOSTAVLJANJE DJECE RANE I
PREDŠKOLSKE DOBI**

Nora Franičević

Split, 2024.

Odsjek za rani i predškolski odgoj i obrazovanje
Preddiplomski sveučilišni studij Ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja
Kolegij: Razvojna psihologija 2

**PSIHIČKO ZLOSTAVLJANJE DJECE RANE I PREDŠKOLSKE
DOBI**

Studentica:

Nora Franičević

Mentor:

prof. dr. sc. Goran Kardum

Split, rujan 2024.

Sadržaj

1. UVOD	1
2. ZLOSTAVLJANJE DJECE.....	2
2.1. Pravna zaštita djece od zlostavljanja	2
3. OBLICI ZLOSTAVLJANJA DJECE	5
3.1. Fizičko zlostavljanje djece.....	5
3.2. Seksualno zlostavljanje djece	5
3.3. Zanemarivanje djece.....	6
3.4. Izlaganje djece nasilju među roditeljima	6
4. PSIHIČKO ZLOSTAVLJANJE DJECE	8
4.1. Dileme i nejasnoće povezane sa psihičkim zlostavljanjem	8
4.1.1. Terminološke nesuglasice.....	8
4.1.2. Definiranje psihičkoga zlostavljanja	9
4.1.3. Psihičko zlostavljanje kao samostalni ili popratni oblik	9
4.1.4. Raširenost psihičkoga zlostavljanja	10
4.2. Oblici psihičkoga zlostavljanja.....	10
4.2.1. Odbacivanje i ponižavanje	11
4.2.2. Teroriziranje	11
4.2.3. Ignoriranje	12
4.2.4. Izoliranje.....	12
4.2.5. Iskorištavanje i podmićivanje.....	13
4.3. Posljedice psihičkoga zlostavljanja	13
4.3.1. Posljedice na razvoj mozga	14
4.3.2. Psihički poremećaji	15
4.3.3. Posljedice na razvoj privrženosti.....	16
4.3.4. Agresija	17
4.3.5. Nisko samopoštovanje i odnosi s drugim ljudima	17

5. TKO SU ZLOSTAVLJAČI	19
5.1. Zlostavljanje među djecom.....	20
5.2. Elektroničko nasilje	20
6. PREVENCIJA ZLOSTAVLJANJA DJECE.....	22
6.1. Protokol o postupanju u slučaju zlostavljanja u dječjim vrtićima	23
7. ZAKLJUČAK	25
SAŽETAK	26
SUMMARY	27
LITERATURA	28

1. UVOD

Nemaju sva djeca sreću biti odgajana u obiteljima koje će im pružiti dom ispunjen ljubavlju, toplinom i sigurnošću. Prošlo je dugo vremena prije nego što se na zlostavljanje djece uopće počelo gledati kao na problem. Danas, unatoč postojanju brojnih međunarodnih i državnih dokumenata koji štite djecu i njihova prava, mnoga djeca svakodnevno trpe zlostavljanje od strane svojih roditelja ili vršnjaka koje ostavlja zastrašujuće posljedice na njihov razvoj. Prema UNICEF-ovoj procjeni, iskustvo zlostavljanja godišnje doživi između 500 milijuna i 1,5 milijardi djece (Bilić, Buljan-Flander i Hrpka, 2012). Zlostavljanje djece označava svako tjelesno, psihičko i seksualno nanošenje štete djetetu te zanemarivanje. Od svih oblika zlostavljanja, mnogi autori tvrde kako je psihičko zlostavljanje najčešći, a najmanje prepoznati oblik. Stoga, upravo psihičko zlostavljanje glavna je tema ovoga rada.

Psihičko zlostavljanje zbog svojih „na oko“ nevidljivih posljedica predstavlja veliki izazov za provođenje istraživanja, ali i u svakodnevnoj praksi (Ždero, 2005). Bez obzira na to što se provlači kroz sve ostale oblike zlostavljanja, nažalost, ne smatra se jednako štetnim. Kroz ovaj rad vidjet ćemo kako postoje brojne dileme i nejasnoće koje se povezuju sa psihičkim zlostavljanjem, počevši od samoga naziva pa sve do teškoća s definiranjem, određivanjem i prevalencijom. Upoznat ćemo se s različitim oblicima psihičkoga zlostavljanja koji mogu na djecu ostaviti strašne i dugotrajne posljedice vidljive i u odrasloj dobi. Psihičko zlostavljanje ne događa se samo u obitelji, nego i među djecom. U suvremeno doba, osim tradicionalnoga vršnjačkoga nasilja, tu je i elektroničko nasilje koje može biti još i opasnije. Usmjerit ćemo se na važnost prevencije i razvoja programa i radionica koji su značajni za suočavanje s problemom zlostavljanja djece. Kako bismo zaštitili djecu od zlostavljanja, vrlo je važna međusobna suradnja, a svi koraci koje je potrebno napraviti u slučaju zlostavljanja djeteta jasno su opisani u Protokolu o postupanju u slučaju zlostavljanja (Vlada Republike Hrvatske, 2014).

2. ZLOSTAVLJANJE DJECE

Zlostavljanje djece postoji otkada postoji i svijet te ostavlja višestruke, dugoročne i opasne posljedice na djetetov razvoj (Bulatović, 2012). Povijesni i književni izvori svjedoče o zlostavljanju djece u različitim kulturama već tisućama godina. Rijetko se takvo ponašanje opisivalo kao devijantno i zabranjeno te je češći bio slučaj prihvaćanja i podržavanja zlostavljanja (Ždero, 2005). Bilić i sur. (2012, str. 2) zlostavljanje nazivaju *mračnim fenomenom našega doba* te naglašavaju kako tako složene fenomene nije lako definirati. Sukladno tome, postoje različite definicije zlostavljanja, a najčešće korištena je definicija koju je dala Svjetska zdravstvena organizacija (WHO, 2006; prema Bilić i sur., 2012, str. 2), a ona kaže kako je *zlostavljanje svaki oblik tjelesnog, psihičkog i/ili seksualnog zlostavljanja, zanemarivanja i nemarnog postupka ili iskorištavanja djece što rezultira stvarnom ili potencijalnom opasnosti za djetetovo zdravlje, preživljavanje, razvoj ili dostojanstvo u kontekstu odnosa odgovornosti, povjerenja i moći*. Danas zlostavljanje i zanemarivanje predstavljaju problem s visokom razinom smrtnosti u cijelom svijetu (Buljan-Flander, Čorić i Štimac, 2008; Mathews, Pacella, Dunn, Simunovic i Marston, 2020; prema Roje Đapić, Buljan-Flander i Galić, 2021).

2.1. Pravna zaštita djece od zlostavljanja

Nekada u prošlosti zlostavljanje uopće nije smatrano socijalnim problemom te je trebalo proći više od 100 godina kako bi se prihvatilo kao problem. Naime, Henry Kempe je 1962. godine sa svojim suradnicima objavio *The Battered-Child Syndrome* nakon čega je donesen zakon u SAD-u prema kojemu su građani bili dužni prijaviti svako zlostavljanje i zanemarivanje djece (Selimbašić, 2020). Od tada se prestaje ignorirati problem zlostavljanja djece te se pokušavaju utvrditi načini na koje se isti može prepoznati i suzbiti (Buljan-Flander i Kocijan-Hercigonja, 2003). Prema tome, godina 1962. smatra se početkom kontinuiranih istraživanja koji se tiču zlostavljanja djece, kao i donošenja mnogobrojnih međunarodnih i državnih dokumenata i zakona vezanih uz zlostavljanje djece (Buljan-Flander i Kocijan-Hercigonja, 2003). Zanimljivo je kako je u Americi postojalo Američko društvo za prevenciju zlostavljanja životinja, a tek 1874. godine, kao dodatak navedenome, osnovano je Društvo za prevenciju zlostavljanja djece te su to bili počeci mogućnosti donošenja zakona za zaštitu djece (Valentine i sur., 1984; prema Miljević-Riđički, 1995).

Generalna skupština UN-a 1989. godine usvojila je međunarodni dokument, Konvenciju o pravima djeteta, koji priznaje prava djece u cijelome svijetu. Prije Konvencije o pravima djeteta postojao je dokument koji je imao samo moralnu snagu, a to je Deklaracija o pravima djeteta iz 1959. godine. S obzirom na to, važno je istaknuti kako je Konvencija o pravima djeteta *pravni akt koji ima snagu zakona i obvezuje stranke na pridržavanje njezinih odredaba te uključuje pravo nadziranja primjene u državama koje su ju prihvatile i ratificirale*. Konvenciju je potpisalo 196 država, uključujući i Hrvatsku, što je čini najbrže i najšire prihvaćenim sporazumom koji je vezan uz ljudska prava (UNICEF, 2017, str. 1). Članak 19. štiti djecu od zlostavljanja te kaže: *Države stranke poduzet će sve potrebne zakonodavne, upravne, socijalne i prosvjetne mjere da zaštite dijete od svakog oblika tjelesnog ili duševnog nasilja, povreda ili zloporaba, zanemarivanja ili zapuštenosti, zlostavljanja ili iskorištavanja, uključujući spolno zlostavljanje, dok o njemu brine roditelj(i), zakonski skrbnik(ci) ili neka druga odgovorna osoba kojoj je skrb djeteta povjerena* (UNICEF, 2017, str. 8).

Ustav RH pravni je akt koji ima najjaču pravnu snagu u državi (Grozđanić, Škorić i Vinja, 2010). U Ustavu RH djeca predstavljaju ranjivu skupinu koja treba imati posebnu zaštitu države i društva te su prava djece sadržana u brojnim pravnim aktima (Bilić i sur., 2012). Primjerice, članak 23. kaže kako niti jedna osoba ne bi smjela biti izložena zlostavljanju. Također, važan je i članak 64. prema kojemu su *roditelji dužni odgajati, uzdržavati i školovati djecu te su odgovorni osigurati djetetu pravo na potpun i skladan razvoj njegove osobnosti* (Ustav Republike Hrvatske, 2014). Kada govorimo o pravnom uređenju obiteljskih odnosa, možemo reći kako ih najpotpunije regulira Obiteljski zakon (NN 116/2003; prema Grozđanić i sur., 2010). Prema članku 1. i 2., Obiteljski zakon regulira brak i odnose između roditelja i djece te štiti dobrobit i prava djeteta (NN 116/2003). Članak 132. nalaže da ako netko povrijedi djetetova osobna prava, odnosno izvrši fizičko, psihičko ili seksualno nasilje, zanemaruje, zlostavlja ili izrabljuje dijete, svaka osoba dužna je navedeno prijaviti u centar za socijalnu skrb (NN 156/23). Kada centar za socijalnu skrb dobije prijavu, obvezan je provjeriti što se događa i pružiti djetetu zaštitu (Bilić i sur., 2012). Bilić i sur. (2012) ističu kako Obiteljski zakon dopušta nadležnim institucijama brojne mjere kojima se može spriječiti kršenje prava djeteta. Tako roditelji mogu dobiti mjeru upozorenja od centra za socijalnu skrb, a sud im može oduzeti pravo odgajanja djeteta ako je ono u riziku od zlostavljanja ili zanemarivanja u obitelji. Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji govori o kažnjivosti fizičkoga, psihičkoga, spalnoga i ekonomskoga nasilja te su svi postupci koji se pokrenu po navedenom zakonu hitni, a sud je obvezan obavijestiti centar za socijalnu skrb kako bi dijete dobilo zaštitu (Bilić i sur., 2012). Osim Ustava RH,

Obiteljskoga zakona i Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji, tu je još i Kazneni zakon (NN110/1997). Članak 213. Kaznenoga zakona navodi ukoliko roditelj, posvojitelj ili skrbnik zanemaruje ili zlostavlja dijete, utoliko će ta osoba morati služiti kaznu zatvora u trajanju od tri mjeseca do tri godine. No, ako je kaznenim djelom iz stavka 1. i 2. članka 213. nanijeta teška fizička povreda djetetu ili maloljetnoj osobi, ugroženo zdravstveno stanje ili se dijete ili osoba mlađa od 18 godina okrenula prostituciji, prošenju novca ili nekim sličnim ponašanjima koja se mogu opisati kao delinkventna, počinitelj će dobiti kaznu zatvora između tri mjeseca i pet godina. Važno je spomenuti i članak 300. prema kojemu osoba koja ne prijavi počinjeno kazneno djelo može dobiti novčanu kaznu ili kaznu zatvora u trajanju do tri godine.

Vlada RH usvojila je i mnoge druge dokumente, a Bilić i sur. (2012, str. 328) ističu: *Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece, Program za sprječavanje nasilja među djecom i mladima, Protokol o postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima, Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji.* Protokol o postupanju u slučaju zlostavljanja i zanemarivanja djece donesen je 2014. godine.

3. OBLICI ZLOSTAVLJANJA DJECE

Kada bismo govorili o zlostavlja u najširem smislu, ono bi obuhvaćalo fizičko, psihičko, seksualno zlostavljanje te zanemarivanje osoba mlađih od 18 godina od strane osoba koje bi trebale biti odgovorne za njih (Buljan-Flander i Kocijan-Hercigonja, 2003). Jedan oblik zlostavljanja obično ide u paru s drugim. Prema tome, vrlo je česta prisutnost, primjerice, psihičkoga zlostavljanja uz fizičko zlostavljanje (Bulatović, 2012). U novijoj literaturi nailazimo na podatak kako prisustvovanje nasilju nad majkom i osjećaj bespomoćnosti ostavljaju jednake posljedice na dijete kao i da je samo bilo izloženo nasilju (Ćurčić-Hadžagić, 2020) te se izloženost nasilju među roditeljima može smatrati i kao zasebni oblik zlostavljanja (Ždero 2005).

3.1. Fizičko zlostavljanje djece

Fizičko zlostavljanje možemo definirati kao nanošenje ozljeda djetetu ili ne sprječavanje ozljeđivanja (Sunko, 2008). Fizičko zlostavljanje obuhvaća *udaranje, guranje, šamaranje, trešnju, nanošenje opekline, bacanje na pod ili niz stepenice, vezivanje, zatvaranje, uskraćivanje hrane, davanje psihoaktivnih sredstava, pokušaje utapanja ili davljenja* (Sunko, 2008, str. 13). Fizički zlostavljano dijete možemo prepoznati po modricama (važno je obratiti pozornost na položaj, oblik i starost modrica), opekotinama (sumnju budi mjesto i oblik opekotine), čupanju kose, sumnjivim prijelomi kostiju, trešnji djeteta (*Shaken baby syndrome*), povredama u predjelu trbuha te povredama usta (Buljan-Flander i Kocijan-Hercigonja, 2003). Fizičko kažnjavanje loše utječe na djetetovo samopoštovanje i vjeru u okolinu, povećava mogućnost pojave agresije kod djeteta (Sunko, 2008), dovodi do poteškoća u govornom i kognitivnom razvoju, lošega obrazovanja, depresije, anksioznosti, manjka empatije i brojnih drugih posljedica (Buljan-Flander i Kocijan-Hercigonja, 2003).

3.2. Seksualno zlostavljanje djece

Seksualno zlostavljanje obuhvaća svaki oblik seksualnoga kontakta koji dijete ne može razumjeti i na koji ne može pristati. Seksualno zlostavljanje nad djetetom može vršiti odrasla osoba ili osoba mlađa od 18 godina koja je starija od zlostavljanoga djeteta pet ili više godina (Sunko, 2008). Seksualno zlostavljanje odnosi se na *uključivanje djeteta u seksualne aktivnosti, promatranje seksualnih aktivnosti, izlaganje djeteta pornografskom materijalu, neadekvatno*

dodirivanje djeteta i davanje sugestivnih seksualnih komentara djetetu (Buljan-Flander i Kocijan-Hercigonja, 2003, str. 77). Seksualno zlostavljano dijete možemo prepoznati po strahu od fizičkoga dodira, izoliranosti, sramu, krivnji, depresiji, čudnim izjavama koje upućuju na zlostavljanje, promiskuitetu i slično (Buljan-Flander i Kocijan-Hercigonja, 2003). Najčešće posljedice seksualnoga zlostavljanja su: napadi panike, strahovi, anksioznost, loša slika o sebi, slabo samopouzdanje, depresija, ovisnosti, seksualni problemi, problemi sa spavanjem i tako dalje (Sunko, 2008).

3.3. Zanemarivanje djece

Zanemarivanje se odnosi na nedostatno pružanje odgovarajuće brige i skrbi djetetu od strane odrasle osobe (Buljan-Flander i Kocijan-Hercigonja, 2003). Zanemarivanje predstavlja nezadovoljavanje zdravstvenih, obrazovnih, emocionalnih, ekonomskih i drugih potreba važnih za razvoj i dobrobit djeteta (Roje Đapić i sur., 2021). Zanemareno dijete možemo prepoznati po slabom zdravstvenom stanju, neuhranjenosti, neurednosti, neodgovarajućoj odjeći, zapuštenom izgledu, povučenosti, razvojnim smetnjama i izostajanju iz škole (Buljan-Flander i Kocijan-Hercigonja, 2003). Zanemarivanje ostavlja brojne posljedice na dijete, a može dovesti čak i do smrti (Bulatović, 2012).

3.4. Izlaganje djece nasilju među roditeljima

Hester i sur. (2007; prema Bilić i sur., 2012, str. 218) obiteljsko nasilje definiraju kao *nasilno ili zlostavljajuće ponašanje, bilo fizičko, emocionalno, seksualno ili financijsko, kojim se osoba koristi kako bi kontrolirala ili dominirala nad drugom osobom s kojom je u intimnome odnosu*. Nasilje u obitelji relativno je česta pojava, a djeca, koja su svjedoci obiteljskoga nasilja, često i sama budu žrtve roditelja zlostavljača. Naime, djeca koja su svjedoci nasilja u obitelji, pogotovo mala djeca, u opasnosti su od ozljeda ako se nađu između roditelja u sukobu. Isto tako, djeca mogu zadobiti ozljede ako pokušaju zaustaviti sukob među roditeljima (Bilić i sur., 2012). Ne tako davno, smatralo se kako djeca ne pridaju pažnju zlostavljanju među roditeljima te kako gledanje nasilja ne ostavlja posljedice na djecu (Rossman, 1994; Brajo, 2000; prema Ždero, 2005). Nasilje među roditeljima mnogo je više od samoga gledanja sukoba; dijete uočava posljedica sukoba (modrice, razbijene dijelove kuće, iskidanu odjeću i slično), izravno svjedoči incidentu, sluša nasilje, sluša prepričavanja sukoba (Bilić i sur., 2012). Pojedini autori misle kako je izloženost djeteta nasilju u obitelji zaseban oblik zlostavljanja (Pećnik, 2003), a sa

sigurnošću možemo reći kako ostavlja emocionalne, ponašajne, kognitivne i socijalne posljedice na dijete (Bilić i sur., 2012).

Psihičko zlostavljanje kao središnji dio ovoga rada bit će objašnjeno u zasebnom odlomku.

4. PSIHIČKO ZLOSTAVLJANJE DJECE

Psihičko zlostavljanje slabo je zastupljeno u istraživanjima i literaturi (Roje Đapić i Buljan-Flander, 2019). Taj podatak zaista iznenađuje jer se psihičko zlostavljanje javlja kao zaseban oblik zlostavljanja, ali je često prisutno i uz neki drugi oblik zlostavljanja te može ostaviti dugoročne i razarajuće posljedice na mentalno zdravlje djeteta (Iwaniec, 2003; prema Roje Đapić i Buljan-Flander, 2019). Pojedine studije pokazuju kako je upravo psihičko zlostavljanje najrašireniji oblik zlostavljanja (Bilić i sur., 2012). Razloge za nedovoljan broj istraživanja na ovu temu možemo pronaći u terminološkim nesuglasicama, poteškoćama u definiranju te problemima u dokazivanju psihičkoga zlostavljanja. Problem, također, predstavlja i to što se javlja uz druge oblike zlostavljanja te je onda nemoguće donijeti zaključke koji se tiču samo psihičkoga zlostavljanja (Puhovski, Karlović i Buljan-Flander, 2004).

4.1. Dileme i nejasnoće povezane sa psihičkim zlostavljanjem

4.1.1. Terminološke nesuglasice

Postoje različite dileme i nejasnoće koje se vežu uz psihičko zlostavljanje, a neslaganje autora vidljivo je već kod naziva. Tako pojedini autori koriste naziv emocionalno zlostavljanje (Iwaniec, 2000; Buljan-Flander i Kocijan-Hercigonja, 2002; prema Puhovski i sur., 2004) jer smatraju kako dijete najviše osjeća posljedice na emocionalnom razvoju i sposobnosti iskazivanja osjećaja te ostvarivanju interpersonalnih odnosa (O'Hagan, 1995; prema Bilić i sur., 2012). Neki autori preferiraju termin psihičko zlostavljanje (Briere i sur., 1996; prema Puhovski i sur., 2004) čime se obuhvaćaju i kognitivne i afektivne dimenzije (Hart i sur., 1996; prema Ždero, 2005), a zamjera im se veća usmjerenost na kognitivni dio koji obuhvaća inteligenciju, pamćenje i pažnju te manja usmjerenost na emocionalni razvoj (Bilić i sur., 2012). Uz to, možemo još pronaći nazive kao što su: *verbalno i mentalno zlostavljanje* (Black i Heyman, 1999; prema Ždero, 2005, str. 7), *mentalna okrutnost* (prema Tomison i Tucci, 1997; prema Ždero, 2005, str. 7), *emocionalno zapuštanje, psihološko maltretiranje, psihološko udaranje* i slično (Bilić i sur., 2012, str. 120). Budući da navedene terminološke nesuglasice postoje, možemo reći kako pojmovi emocionalno i psihičko nisu sinonimi te zasebno ne obuhvaćaju ovaj složeni fenomen u potpunosti (Bilić i sur., 2012).

4.1.2. Definiranje psihičkoga zlostavljanja

Različiti autori različito definiraju psihičko zlostavljanje te postoje šire i uže definicije. Uže definicije, koje imaju stroži kriterij, podrazumijevaju *krug zakonom reguliranih, intenzivnih i kroničnih zlostavljajućih ponašanja roditelja ili skrbnika koja imaju ozbiljne posljedice*. S druge strane, šire definicije uključuju *različita ponašanja roditelja ili skrbnika na kontinuumu dobro – loše roditeljstvo kojima se krše prava djeteta* (Puhovski i sur., 2004, str. 556). Postoje brojna ponašanja roditelja, na primjer: *puštanje djeteta da plače, posramljivanje djeteta, uspoređivanje s drugom djecom* i tako dalje, koja su ne tako davno smatrana poželjnim roditeljskim ponašanjem, a zapravo su zlostavljajuća. Nažalost, pojedini roditelj i okolina na takva ponašanja ne gledaju kao na zlostavljanje (Puhovski i sur., 2004, str. 556). Bilić i sur. (2012) naglašavaju kako kod preciznoga definiranja psihičkoga zlostavljanja treba obratiti pažnju najprije na učestalost ponavljanja. Premda i jedna uvreda na nekoga može ostaviti snažan dojam, posljedice su puno ozbiljnije ako dođe do učestaloga ponavljanja. Bilić i sur. (2012) navode kako je važno uzeti u obzir aktivnu, ali i pasivnu komponentu koja se više povezuje sa zanemarivanjem jer psihičko zlostavljanje obuhvaća i zlostavljačka i zanemarujuća ponašanja roditelja prema djeci. U definiciju je značajno uključiti počinitelje koji su najčešće roditelji ili skrbnici, ali to mogu biti i druge osobe: profesori, treneri, članovi šire obitelji i vršnjaci. Posljedice psihičkoga zlostavljanja mogu biti neposredne i dugoročne te su i one važna komponenta u definiranju jer imaju utjecaj na fizički, emocionalni, kognitivni i bihevioralni razvoj djeteta. Bilić i sur. (2012) naglašavaju i ulogu stručnih osoba: doktora, psihologa i slično, ali ističu i značaj osobnoga doživljaja žrtve. Naposljetku, Bilić i sur. (2012) navode kulturalni kontekst koji brojni drugi autori uzimaju u obzir pri određenju psihičkoga zlostavljanja, no naglašavaju kako se tradicija i običaji ne bi trebali koristiti za opravdavanje zlostavljajućih ponašanja. Sukladno svemu navedenom, jedna od definicija koja precizno određuje pojam psihičkoga zlostavljanja kaže kako je psihičko zlostavljanje *kontinuirano neprijateljsko i/ili indiferentno ponašanje roditelja i drugih koji nastupaju s pozicije moći, na temelju kojega dijete može zaključiti da je bezvrijedno, nevoljeno, neadekvatno, što oštećuje njegovu emocionalnu stabilnost i psihološki kapacitet te kratkoročno i/ili dugoročno negativno utječe na razvoj i dobrobit* (Evans, 2002; Iwaniec, 2006, Tomison, Tucci, 1997; Bilić, 2008; prema Bilić i sur., 2012, str. 118).

4.1.3. Psihičko zlostavljanje kao samostalni ili popratni oblik

Psihičko zlostavljanje u prošlosti smatralo se samo dijelom drugih oblika zlostavljanja, a danas se sve češće ističe kao samostalan oblik o čemu govore brojna istraživanja (Bilić i sur.,

2012). Povjerenstvo za ispitivanje i prevenciju zlostavljanja djece u Velikoj Britaniji provela je istraživanje na 791 odrasloj osobi koja je bila zlostavljana u djetinjstvu. Rezultati pokazuju kako je na 80 % ispitanika, koji su bili seksualno i/ili fizički i psihički zlostavljani, psihičko zlostavljanje ostavilo najteže posljedice (O'Hagan, 1995; prema Bilić i sur., 2012). Istraživanje provedeno nad muškarcima koji su u internatima bili seksualno, fizički i psihički zlostavljani pokazuje kako ispitanici smatraju oporavak od tjelesnih ozljeda mogućim, ali od psihičkih se posljedica možda nikada neće oporaviti (Briggs i Hawkins, 1996; prema Bilić i sur., 2012). Različiti pogledi na težinu psihičkoga zlostavljanja, a posebice smanjivanje utjecaja i posljedica, mogu uvelike otežati provođenje prevencije i intervencije (Bilić i sur., 2012).

4.1.4. Raširenost psihičkoga zlostavljanja

Problematično je i pitanje raširenosti psihičkoga zlostavljanja (Bilić i sur., 2012). Naime, pojedina istraživanja pokazuju veliku zastupljenost psihičkoga zlostavljanja dok neka pokazuju minimalnu. Metodološke razlike u istraživanjima, teškoće u definiranju, shvaćanje psihičkoga zlostavljanja kao nečega uobičajenoga i činjenica kako se ono najmanje prijavljuje otežavaju stvarnu procjenu raširenosti ovoga oblika zlostavljanja (Bilić i sur., 2012). Bilić i sur. (2012) navode službene podatke Ministarstva zdravstva i socijalne skrbi SAD-a koji kažu kako je godišnje u SAD-u zlostavljano 772 000 djece, od čega je 7,3 % bilo psihički zlostavljano što je najmanji postotak u usporedbi s ostalim oblicima zlostavljanja. Barlow i Schrader-Mac Milan (2009; prema Bilić i sur., 2012) naglašavaju kako je broj djece koja su psihički zlostavljana samo naizgled mali zbog toga što nisu svi slučajevi registrirani. Bilić (2008; prema Bilić i sur., 2012) je proveo istraživanje u Hrvatskoj na 502 učenika srednjih škola. Rezultati pokazuju kako je 75,9 % učenika doživjelo vikanje u obitelji, 66,8 % doživjelo je psovanje, 58 % je dobivalo česte kritike, 50,7 % je vrijeđano, 43,7 % ismijavano i izrugivano, a 36,7 % učenika doživjelo je prijetnje kaznom. Sesar i sur. (2008; prema Bilić i sur., 2012) proveli su istraživanje u srednjim školama u Hercegovini gdje je, od 458 učenika, njih 77,8 % bilo izloženo psihičkom nasilju. Prema Bilić i sur. (2012), brojke o prevalenciji psihičkoga zlostavljanja zabrinjavajuće su čak i kada se uzmu u obzir sve poteškoće istraživanjima povezanim s ovim oblikom nasilja.

4.2. Oblici psihičkoga zlostavljanja

Dijete kojemu se svakodnevno ne iskazuje ljubav i pažnja osjeća se bezvrijedno, nevoljeno te iskorišteno za zadovoljavanje tuđih potreba. Sve se to postiže različitim oblicima psihičkoga zlostavljanja, a to su: odbacivanje i ponižavanje, teroriziranje, ignoriranje, izoliranje i

podmićivanje (Sunko, 2008), manipuliranje, blamiranje podsmjehivanje, sramoćenje i preveliki pritisak na dijete (Buljan-Flander i Kocijan-Hercigonja, 2003). Postoje različite podjele oblika psihičkoga nasilja. U nastavku će biti objašnjeno pet osnovnih oblika predloženih u Gabarinovoj studiji koja se najčešće koristi (1986; prema Bilić i sur., 2012), a to su: odbacivanje, izoliranje, teroriziranje, ignoriranje i iskorištavanje.

4.2.1. Odbacivanje i ponižavanje

Potreba za prihvaćanjem jedna je od najsnažnijih ljudskih potreba, navode Bilić i sur. (2012, str. 124). Velik broj djece svakodnevno od svojih roditelja doživljava odbacivanje (Bilić i sur., 2012). Odbacivanje najčešće pronalazimo kod roditelja kod kojih su vidljivi problemi u braku, neželjena trudnoća, psihičke bolesti ili izoliranost obitelji (Buljan-Flander i Kocijan-Hercigonja, 2003). Odbacivanje podrazumijeva fizičko napuštanje djeteta, ne pružanje pomoći (Bilić i sur., 2012), odbijanje potrebe djeteta za ljubavlju, brigom i dodirrom (Sunko, 2008). Također, u odbacivanje ubrajamo i ruganje djetetovom izgledu ili idejama (*Moraš li toliko jesti? Vidi se kakva si.*), često ismijavanje djeteta (*Vidi curice, boji se, a muško.*), nazivanje pogrđnim imenima (*kretenu, ovco, glupačo*), konstantno vrijeđanje i kritiziranje (*Sve što radiš, radiš krivo.*) te izostanak pohvala i nagrada (Sunko, 2008, str. 10).

Dijete od rođenja ima različite potrebe koje se mijenjaju kako dijete raste. Nezadovoljavanje i odbacivanje potreba djeteta direktno utječe na njegov razvoj. Postoje brojna istraživanja čiji rezultati pokazuju kako zadovoljavanje bioloških potreba djeteta, ali ne i emocionalnih u budućnosti rezultira različitim psihičkim problemima, lošim samopouzdanjem, i samopoštovanjem, agresijom te često dolazi do transgeneracijskoga prijenosa nasilja kada žrtve postaju nasilnici (Pećnik, 2003).

4.2.2. Teroriziranje

Teroriziranje se odnosi na ponašanja ili prijetnje koje kod djeteta uzrokuju ogroman strah i anksioznost (Urbanc, 2000). Teroriziranje obuhvaća prijetnje djetetu ili bićima i stvarima koje su mu drage (*Ubit ću ti tog psa., Razbit ću ti autić.*), tjeranje djeteta na neke aktivnosti strašenjem, konstantno okrivljivanje djeteta za sve (*Da si bio dobar, ovo se ne bi dogodilo.*), ruganje strahovima djeteta (*Kukavice! Bojiš se!*), davanje djetetu zadataka koje ne može napraviti, primjerice kada dijete čuva malo mlađeg brata ili sestru (Sunko, 2008, str. 10). Također, u teroriziranje ubrajamo i korištenje oružja, noža i slično kao prijetnju djetetu, suicidalne prijetnje te prisustvovanje djeteta nasilju u obitelji (Buljan-Flander i Kocijan-Hercigonja, 2003). U ranom djetinjstvu često je namjerno stvaranje straha u djetetu magičnim

prijetnjama pa se djeci govori kako će ih odnijeti nemani, vještice, vampiri i slično (Bilić i sur., 2012).

Dijete koje je terorizirano osjeća krivnju, nije sigurno u sebe te se boji gubitka bliskih osobe i njihove ljubavi (Sunko, 2008). Roditelji koji teroriziraju djecu najčešće dolaze iz obitelji gdje su obiteljski odnosi trajno narušeni. Takvi roditelji čine svojoj djeci ono što se činilo njima u djetinjstvu i nisu im u stanju pružiti ono što sami nisu dobili (Buljan-Flander i Kocijan-Hercigonja, 2003).

4.2.3. Ignoriranje

Ignoriranje djeteta obuhvaća izbjegavanje iskazivanja ljubavi (*Što ću ga grliti, nije curica.*), ponašanje roditelja kao da dijete ne postoji, interakciju s djetetom samo kada je to baš nužno, roditelj je ravnodušan prema djetetu (*Briga me, radi što hoćeš.*, *Boli me glava, ne mogu se sad s tobom igrati.*, *Pusti me na miru.*) i slično (Sunko, 2008, str. 11).

Ignoriranje osjeća čak i dojenčad, a izostanak interakcije i igre roditelja s bebom, potpuno ne primjećivanje i odgovaranje dojenčadi, kao i ne uspostavljanje vizualnoga kontakta, komunikacije te izostanak odgovora na spontano ponašanje djeteta u ranom djetinjstvu ostavlja dugoročne posljedice (Bilić i sur., 2012). Djecu koja su ignorirana lako je uočiti: strašljiva su i nesigurna. Nemaju puno prijatelja i često su izolirani. Smatraju sebe krivima za to te gotovo nikada ne krive roditelje i njihovo ponašanje prema njima. Loša slika o sebi, depresija, anksioznost i nasilno ponašanje prema drugima javljaju se kao posljedice (Buljan-Flander i Kocijan-Hercigonja, 2003).

4.2.4. Izoliranje

Izoliranje djeteta odnosi se na zabranjivanje sudjelovanja u normalnim socijalnim aktivnostima (Urbanc, 2000). Odnosno, kako Sunko (2008, str. 14) navodi, djetetu se ne dozvoljava komunikacija s bakom, djedom i ostalim članovima obitelji te s vršnjacima i prijateljima (*Neće te čuvati baka vještica.*, *Djed će te razmaziti.*, *Ta djeca su loša za tebe.*). Također, kada roditelji ne žive zajedno, nerijetko dolazi do zabrane viđanja jednoga roditelja od strane drugoga. Uz zabranu kontaktiranja, često se djetetu brani donošenje odluka povezane uz njihov život (Bilić i sur., 2012). Djeca odrasla u takvom okruženju uče kako su kontakti s drugim ljudima opasni. Drugim riječima, ne sudjeluju u školskim aktivnostima, ne druže se s vršnjacima te se osjećaju usamljeno, nesigurno i nemaju povjerenja u druge (Edmundson, Collier, 1993; prema Buljan-Flander i Kocijan-Hercigonja, 2003; Sunko, 2008). Sve navedeno

dovodi do sprječavanja razvoja socijalnih vještina i interakcija koje su važne za socijalno funkcioniranje tijekom života (Bilić i sur., 2012).

4.2.5. Iskorištavanje i podmićivanje

Iskorištavanje se odnosi na manipuliranje djecom kako bi zadovoljila različite potrebe roditelja, a pri tome se zanemaruju potrebe i dobrobiti djeteta. Iskorištavanje i podmićivanje podrazumijevaju poticanje agresivnoga ponašanja djeteta (*Bravo sine, samo ti uzvрати. Naučio si se braniti.*), poticanje seksualiziranoga ponašanja kod djeteta (*Vidi dobre ženske, pokaži joj da si muško, uhvati je za sisu.*), poticanje djeteta na ponašanja koja nisu u skladu sa zakonom te korištenje djeteta za vlastitu zaradu (Sunko, 2008, str. 12), primjerice: prosjačenje, prostituciju i prodaju droge (Bilić i sur., 2012).

4.3. Posljedice psihičkoga zlostavljanja

Psihičko zlostavljanje smatra se najčešćim oblikom zlostavljanja djece koje ostavlja razarajuće posljedice vidljive i u odrasloj dobi (Ždero, 2005). Teško je razgraničiti utjecaj psihičkoga zlostavljanja od nekih drugih faktora: ostalih oblika zlostavljanja, socioekonomskih faktora i slično. Premda nije lako utvrditi direktne uzročno-posljedične veze, autori su ipak postigli konsenzus oko određenih posljedica (Puhovski i sur., 2004). Psihičko zlostavljanje može na dijete ostaviti kratkoročne i/ili dugoročne posljedice. Jačina i oblik posljedica ovisi o kronološkoj dobi djeteta, ali važno je obratiti pozornost i na to koliko je često zlostavljanje prisutno, na koji način i u kojoj mjeri (Sesar i Sesar, 2009).

Kod male djece psihičko se zlostavljanje najčešće izražava kroz različite tjelesne smetnje: bol u trbuhu, nesanicu, osjećaj gušenja, nemogućnost kontrole mokraće i stolice, pritisak u prsima i iritabilnost uz plač koji nam se čini bezrazložan (Buljan-Flander i Kocijan-Hercigonja, 2003), bolove u glavi, mučnine, neadekvatnu ishranu, čudan izgled i pogoršanje nekih bolesti kao što je astma ili alergija (Sunko, 2008). Dijete koje je psihički zlostavljano ima strah od separacije kao i mnoge druge strahove i noćne more (Buljan-Flander i Kocijan-Hercigonja, 2003). Sve to predstavlja psihosomatsku reakciju na traumatično iskustvo koje dijete proživljava (Sesar i Sesar, 2009). Psihičko zlostavljanje u ranom djetinjstvu povezuje se s razvijanjem nesigurne privrženosti kod djeteta (Shaffer, Yeats i Egeland, 2009). Trauma koju dijete doživljava osnova je za nepovjerenje prema roditeljima i osjećaj nezaštićenosti. Posljedično tome, djeca ne razvijaju zdrave obrasce privrženosti (Zovko Grbeša i Sesar, 2021). Rano djetinjstvo iznimno je značajan period tijekom kojega dolazi do formiranja veza među

neuronima što utječe na socio-emocionalni razvoj djeteta (Zovko Grbeša i Sesar, 2021). Kako dijete raste, tako se mijenja njegovo ponašanje i pogled na svijet. (Buljan-Flander i Kocijan-Hercigonja, 2003). Dijete koje je bilo psihički zlostavljano u ranom djetinjstvu, u srednjem djetinjstvu iskazuje sve veću agresiju i povučenost (Shaffer i sur., 2009). Još neki pokazatelji po kojima možemo prepoznati zlostavljano djecu su: nisko samopoštovanje, ponašanja koja nisu primjerena dobi, emocionalna nestabilnost, nezainteresiranost, teško ostvarivanje odnosa s drugim ljudima i ne sudjelovanje u aktivnostima (Bilić i sur., 2012). Zlostavljana djeca u adolescenciji imaju osjećaj anhedonije, odnosno potpune odsutnosti zadovoljstva i pesimizma prema budućnosti (Shaffer i sur., 2009). Sukladno tome, osobe koje su bile žrtve psihičkoga nasilja u djetinjstvu imaju loše samopouzdanje, samokritične su, povučene, depresivne, anksiozne, suicidalne (Sunko, 2008) i sklone razvoju različitih ovisnosti (Bilić i sur., 2012).

4.3.1. Posljedice na razvoj mozga

Psihičko zlostavljanje u djetinjstvu povezano je s negativnim utjecajem na socio-emocionalni razvoj i ponašanje. Van Harmelen i sur. (2010) istraživali su utjecaj psihičkoga zlostavljanja u djetinjstvu na morfologiju mozga odrasle osobe bez zdravstvenih problema i pacijenata koji imaju dijagnosticiranu depresiju i/ili anksiozni poremećaj, ali ne primaju nikakvu terapiju. Odnosno, istraživali su jesu li odrasli pacijenti i kontrolni ispitanici, koji su proživjeli psihičko zlostavljanje prije navršene 16. godine života, pokazali strukturne promjene u mozgu u usporedbi s pacijentima i kontrolnim ispitanicima koji nemaju povijest psihičkoga zlostavljanja. Rezultati su pokazali kako psihičko zlostavljanje u djetinjstvu utječe na značajno smanjenje volumena sive tvari u prefrontalnom korteksu, neovisno o spolu i psihijatrijskom statusu, što objašnjava povećanu emocionalnu osjetljivost osoba koje su doživjele psihičko nasilje u djetinjstvu. Naime, prefrontalni korteks dio je mozga koji se razvija veoma sporo, čak do mlade odrasle dobi (Zovko Grbeša i Sesar, 2021), prolazi značajne razvojne promjene tijekom djetinjstva i adolescencije, izuzetno je osjetljiv na učinke stresa u djetinjstvu te igra važnu ulogu u regulaciji i iskazivanju emocija (Van Harmelen i sur., 2010). Smanjena aktivnost u lijevom prefrontalnom korteksu posebno je povezana s negativnim emocionalnim stanjima (Van Harmelen i sur., 2010). Osim toga, prethodne studije pokazale su kako je psihičko zlostavljanje povezano i s promijenjenom reaktivnošću hipotalamičko-hipofizno-nadbubrežne osi na stres te je važan prediktor razvoja depresivnih i anksioznih poremećaja u odrasloj dobi (Van Harmelen i sur., 2010).

4.3.2. Psihički poremećaji

U usporedbi s istraživanjima o fizičkom i seksualnom zlostavljanju, manje se zna o dugoročnim posljedicama psihičkoga zlostavljanja u djetinjstvu na mentalno zdravlje (Ackner i sur., 2013, Bifulco i sur., 2002; prema Taillieu, Brownridge, Sareen i Afifi, 2016). Psihičko zlostavljanje u ranoj dobi ima dugotrajne učinke na mentalno zdravlje u odrasloj dobi. Kada se osoba koja je proživjela psihičko zlostavljanje suoči sa stresom u odrasloj dobi, dolazi u veliki rizik od razvoja različitih psihičkih bolesti. Stoga je psihičko zlostavljanje snažan prediktor za razvoj depresije i anksioznosti u odrasloj dobi (Van Harmelen i sur., 2010). Štoviše, kada govorimo o socijalnoj anksioznosti, rezultati istraživanja koje su proveli Nanda, Reichert, Jones i Flannery-Schroeder (2015) pokazuju kako je psihičko zlostavljanje bilo jedini značajan prediktor simptoma socijalne anksioznosti. Navedeni rezultati podržavaju postojeće etiolološke teorije koje ističu kako određena ponašanja roditelja, kao što su odbacivanje, kritiziranje i kontroliranje, dovode dijete do osjećaja bezvrijednosti, nesposobnosti i bespomoćnosti što u konačnici utječe na njihove socijalne interakcije i odnose s drugim ljudima (Glaser 2002; Chorpita and Barow 1998; prema Nanda i sur., 2015).

Premda je većina istraživanja usmjerena na fizičko i seksualno zlostavljanje, rezultati zapravo pokazuju kako je depresija najviše povezana sa psihičkim zlostavljanjem (Christ i sur., 2019). Rezultati istraživanja koje su proveli Christ i sur. (2019) to potvrđuju te pokazuju kako je, od svih vrsta zlostavljanja, jedino psihičko zlostavljanje bilo neovisno povezano sa simptomima depresije. Utjecaj psihičkoga zlostavljanja u djetinjstvu na pojavu simptoma depresije posredovan je nemogućnošću regulacije emocija te manjkom socijalne podrške. Prema tome, intervencije usmjerene na razvoj socijalnih vještina i vještina samoregulacije mogu biti korisne u prevenciji depresije (Christ i sur., 2019). Značajna je kognitivna teorija depresije koju je dao A. Beck (Bilić i sur., 2012). Prema njegovoj teoriji, misaoni procesi povezani su s razvojem depresije. Tako djeca koja prožive psihičko nasilje razvijaju negativne sheme o sebi koje dolaze do izražaja kada osoba dođe u neku situaciju sličnu onoj koja je izazvala razvoj negativnih shema, a to može dovesti do razvoja depresije (Bilić i sur., 2012). Simptomi depresije identificirani su kao važan prediktor suicidalnosti (Chabrol, Rodgers i Rousseau, 2007; prema Lee, 2015). Durkheimova sociološka teorija iz 1987. godine govori o povezanosti otuđenja od drugih i nedostatka socijalne potpore sa suicidom (Bilić i sur., 2012). Bilić i sur. (2012) navode kako su Low, Coll, Tobias i Hawton (1988) povezali veću jačinu psihičkoga zlostavljanja u djetinjstvu s većim autoagresivnim ponašanjem u odrasloj dobi, a

Forman i sur. (2004) tvrde kako su osobe koje su pokušale počiniti samoubojstvo više puta bile žrtve psihičkoga zlostavljanja u djetinjstvu.

U jednom od rijetkih istraživanja koja izravno uspoređuju povezanost između različitih oblika zlostavljanja i patologije prehrane, Kent, Waller i Dagnan (1999; prema Waller, Corstorphine i Mountford, 2007) došli su do zaključka kako je upravo psihičko zlostavljanje u djetinjstvu naj snažniji prediktor za razvoj poremećaja prehrane u budućnosti. No, važno je istaknuti kako je psihičko zlostavljanje jedan od faktora koji utječe na pojavu poremećaja u prehrani, a ne faktor koji uzrokuje problem s prehranom sam po sebi (Waller i sur., 2007). Poteškoća s regulacijom emocija javlja se kao posljedica psihičkoga zlostavljanja u djetinjstvu (Hund i Espelage, 2006; prema Vajda i Láng, 2014), a rezultati istraživanja koje su proveli Vajda i Láng (2014) pokazuju kako regulacija emocija igra važnu ulogu u razvoju različitih psihopatologija kao što je i poremećaj prehrane. Strategije regulacije emocija prejedanjem ili restrikcijom hrane služe kao bijeg od neugodnih emocija (Espina, 2003; Hayaki, 2009; prema Vajda i Láng, 2014).

Osim navedenoga, psihičko zlostavljanje u djetinjstvu povezuje se i s posttraumatskim stresnim poremećajem (Gibb, Chelminski i sur., 2007; prema Taillieu i sur., 2016), disocijativnim poremećajima (Ferguson & Dacey, 1997; prema Taillieu i sur., 2016), psihotičnim poremećajima (Ackner i sur., 2013; prema Taillieu i sur., 2016) te nekoliko poremećaja osobnosti osi II (Afifi i sur., 2011, Gibb i sur., 2001, Johnson i sur., 2000, Lobbestael i sur., 2010, Waxman i sur., 2014; prema Taillieu i sur., 2016).

Budući da psihičko zlostavljanje obuhvaća različite roditeljske postupke: prijetnje, omalovažavanje, maltretiranje i slično, moguće je kako specifični oblici psihičkoga zlostavljanja imaju specifične učinke na mentalno zdravlje (Taillieu i sur., 2016).

4.3.3. Posljedice na razvoj privrženosti

Privrženost je odnos koji nastaje kada dijete traži bliskost, a skrbnik odgovara na tu djetetovu potrebu. Drugim riječima, privrženost predstavlja trajnu emocionalnu vezu između djeteta i skrbnika (Zovko Grbeša i Sesar, 2021). Istraživanja pokazuju kako psihičko zlostavljanje u ranoj dobi ima duboki utjecaj na sustav privrženosti što utječe na razvoj pojedinca u svakoj fazi života, a posljedice se mogu prenijeti i na sljedeće generacije (Riggs, 2010). Zlostavljanje u ranom djetinjstvu utječe na sposobnost regulacije emocija, prepoznavanje i imenovanje svojih emocija i emocija drugih ljudi. Štoviše, ovakvoj djeci nedostaje empatija te imaju poteškoća s prepoznavanjem društvenih znakova. Kao rezultat,

emocionalni izraz može postati iskrivljen pa ova djeca često funkcioniraju na krajnjim granicama emocionalnoga spektra i mogu pokazivati emocionalne i ponašajne odgovore koji su u skladu s dezorganiziranom privrženosti (O'Hagan, 2006; prema Riggs, 2010). Iako neka psihički zlostavljana djeca razvijaju izbjegavajuću ili ambivalentni tip privrženosti, većina će djece razviti dezorganizirani tip. Prema teoriji privrženosti, dojenčad čiji su roditelji ili skrbnici pokazivali nedosljedna ponašanja stvara lošu sliku o sebi smatrajući se nedostojnima, nesposobnima i nemoćnima. Dojenčad koja je bila odbacivana od strane roditelja ili skrbnika stvara negativnu sliku o drugima što dovodi do problema s povjerenjem. Dok dojenčad koja je doživjela i nedosljedna i odbijajuća ponašanja može razviti negativnu sliku i o sebi i o drugima (Riggs, 2010). Sukladno tome, djeca koja razviju nesigurnu privrženost u budućnosti mogu pokazivati eksternalizirane i internalizirane probleme u ponašanju te uspostaviti disfunkcionalne odnose s vršnjacima i partnerima (Riggs, 2010).

4.3.4. Agresija

Ljutnja i agresija posebno su destruktivni oblici problematičnoga ponašanja (Allen, 2010). Postoji poveznica između psihičkoga zlostavljanja u djetinjstvu s pojavom agresije i čestog osjećaja ljutnje u odrasloj dobi. Pojedina istraživanja to potvrđuju. Na primjer, DiLillo i sur. (2009; prema Allen, 2010) proveli su istraživanje čiji rezultati pokazuju povezanost između psihičkoga zlostavljanja i agresije u vidu verbalnih napada kod muškaraca koji su u bračnom odnosu. Slično tome, Taft i sur. (2008; prema Allen, 2010) pronašli su vezu između ljudi koji su proživjeli odbacivanje od strane roditelja u djetinjstvu sa fizičkim i verbalnim napadima prema svojim partnerima. No, razlog za navedenu povezanost nije potpuno razumljiv. Allen (2010) je istraživao kako psihičko nasilje u djetinjstvu utječe na pojavu agresije u odrasloj dobi. Rezultati su pokazali kako je psihičko zlostavljanje snažan prediktor za pojavu različitih oblika agresije čak i nakon kontroliranja utjecaja fizičkoga zlostavljanja i zanemarivanja. Osim toga, rezultati su pokazali kako doživljeno zlostavljanje, posebice psihičko, utječe na nemogućnost povezivanja s drugima ljudima. Kao rezultat, dijete razvija loše socijalne vještine koje dovode do problematičnih odnosa s drugima u odrasloj dobi. Ti problematični odnosi najčešće rezultiraju pojavom verbalne i/ili fizičke agresije. Budući da iskustvo psihičkoga zlostavljanja dovodi i do nemogućnosti regulacije emocija, javlja se rizik pojave osjećaja bijesa koji osoba neće moći kontrolirati, nego dolazi do različitih oblika agresivnoga ponašanja (Allen, 2010).

4.3.5. Nisko samopoštovanje i odnosi s drugim ljudima

Razvoj samopoštovanja započinje već u prvim mjesecima života djeteta te na njega snažno utječe okolina (Bilić i sur., 2012). Roditelji/skrbnici, a posebice majka, brižnošću, toplinom i

zadovoljavanjem dječjih potreba utječu na razvoj samopoštovanja djeteta, navode Bilić i sur. (2012). Autori, također, govore o dječjoj potrebi istraživanja svijeta oko sebe i dobivanja adekvatne povratne informacije što dovodi dijete do osjećaja efikasnosti, a posljedično i razvoja kompetencija. No, mnogo se djece susreće s odbijanjem i omalovažavanjem od svojih roditelja kroz odnos bez brižnosti i dosljednosti što onda dovodi do manjka samopouzdanja (Bilić i sur., 2012). Oko četvrte godine života dijete postaje sposobno procijeniti svoje mogućnosti i sposobnosti. Te prve godine života bez ljubavi, podrške i pozitivnih poticaja rezultiraju time da dijete sebe vidi kao nekompetentno, nevažno i odbačeno te razvija lošu sliku o sebi i slabo samopoštovanje, a sve to utječe na postavljanje ciljeva i uspjeh u budućnosti (Bilić i sur., 2012).

Dodge-Reyome (2010; prema Bilić i sur., 2012) ističe kako djeca koja su bila žrtve psihičkoga zlostavljanja tijekom života imaju psihološke i socijalne poteškoće što značajno utječe na njihove odnose s drugima. Ne samo da problemi s regulacijom emocija, koji nastaju kao posljedica zlostavljanja, utječu na razvoj loših odnosa s drugima, nego prelaze i u nasilno ponašanje u nekim slučajevima. Prema tome, moguće je kako osobe koje su bile psihički zlostavljane u djetinjstvu u budućnosti zlostavljaju svoju djecu i partnere (Bilić i sur., 2012).

5. TKO SU ZLOSTAVLJAČI

Premda bi obitelj trebala biti sigurna baza za razvoj djeteta, zlostavljanje se najčešće odvija upravo u obitelji i ostaje neotkriveno duži period. Razlog tomu nerijetko je taj što su obitelji u kojima je prisutno zlostavljanje najčešće izolirane. Izoliranost, osim toga što savršeno odgovara zlostavljaču, ujedno je i poticana od strane osobe koja zlostavlja kako bi mogla kontrolirati članove obitelji (Ćurčić-Hadžagić, 2020). Istraživanje koje su proveli Finkelhor i Omrod (2001; prema Bilić i sur., 2012) pokazuju kako 90 % djece ispod 12 godina koja su žrtve zlostavljanja poznaju svoje zlostavljače, dok Američko ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi (USDHHS 2010; prema Bilić i sur., 2012, str. 68) kaže kako je u 80 % slučajeva zlostavljač roditelj; u 38 % slučajeva zlostavljač je majka, u 19 % otac, a u 18 % majka i otac. U preostalih 25 % slučajeva zlostavljači su majka s nekom drugom osobom, neka djetetu nepoznata osoba, muški rođak, poočim, neka druga, ali poznata osoba i tako dalje.

Roditelji koji su vršili psihičko zlostavljanje nad svojom djecom često su i sami bili zlostavljani te dolaze iz socio-kulturalnih sredina u kojima je zlostavljanje društveno prihvatljivo i odobreno (Buljan-Flander i Kocijan-Hercigonja, 2003). Najčešće su to roditelji koji ne razumiju dijete zbog svojih psihičkih bolesti, raznih ovisnosti, roditelji koji su pod stresom i nisu sposobni kontrolirati svoje ponašanje, roditelji koji imaju krivu sliku o ispravnom ponašanju djeteta te roditelji koji imaju bračne probleme i ne poznaju karakteristike normalnoga razvoja djeteta (Buljan-Flander i Kocijan-Hercigonja, 2003). Autorice Buljan-Flander i Kocijan-Hercigonja (2003) navode neke karakteristične oblike ponašanja u obiteljima gdje su djeca psihički zlostavljana, a to su: jednosmjerna komunikacija roditelj-dijete gdje roditelji smatraju kako dijete mora slušati te nema pravo iznositi svoje stavove i mišljenja. Roditelji ne osjećaju potrebu učiniti nešto za svoje dijete ili sa svojim djetetom jer smatraju to gubljenjem vremena. Autorice navode kako roditelje zlostavljače često iritira plač djeteta, ne interesiraju ih djetetove potrebe, ne razgovaraju s djetetom te onemogućavaju njegov normalan razvoj.

Osim roditelja zlostavljača, danas su sve češća pojava i djeca zlostavljači. To su djeca koja su nerijetko i sami bili žrtve zlostavljanja, eksplozivna su, slabe samokontrole, slabo razvijene empatije, ne poštuju pravila te su često fizički jači od žrtve koja je tiha, mirna, nesigurna i slaboga samopouzdanja, a druga djeca im se pridružuju iz straha. Malu skupinu čine djeca koja istodobno i trpe nasilje i ponašaju se nasilno (Stepanić, 2019).

5.1. Zlostavljanje među djecom

Nasilje među djecom možemo uočiti u različitim skupinama djece: u školi, četvrti u kojoj žive, ali i u dječjim vrtićima (Bilić i Zloković, 2004). Stepanić (2019) vršnjačko nasilje definira kao napadanje, uznemiravanje i ozljeđivanje djeteta koje se ne može obraniti od strane jednoga ili više djece. Vršnjačko nasilje karakteriziraju tri odrednice: trajanje, namjerno ponavljanje neprimjerenih postupaka te neravnopravnost moći (Sesar, 2011; prema Stepanić, 2019). Zlostavljanje među djecom može biti izravno: ruganje, udaranje, kritiziranje, vrijeđanje i slično ili može biti neizravno: ogovaranje, isključivanja iz društva i ignoriranje. Također, manifestira se u dva oblika: fizičkom nasilju (guranje, udaranja, čupanje) i psihičkom (ismijavanje, zadirkivanje, vrijeđanje) (Stepanić, 2019). Bilić i Zloković (2004) ističu ozbiljnost neizravnoga, odnosno prikrivenoga maltretiranja koje se najčešće odnosi na psihičko nasilje. Žrtve prikrivenoga zlostavljanja su djeca koja nisu sklona svađama i nisu se u stanju nikome nametnuti. Žrtve su, također, i uspješna djeca pristojnoga ponašanja koje zlostavljači na sve načine pokušavaju obezvrijediti i pokazati im kako su bolji od njih. Isto tako, žrtve mogu biti i djeca koja se govorom ili odijevanjem razlikuju od drugih, imaju neki tjelesni hendikep, djeca koja žive u lošim uvjetima, pripadaju jednoroditeljskim obiteljima ili su pripadnici nacionalnih manjina. Djeca koja trpe prikriveno maltretiranje svojih vršnjaka nerijetko reagiraju strahom ili se pokušavaju obraniti, ali sve što naprave zlostavljači iskoriste protiv njih. Čak i ako skupe hrabrosti požaliti se odrasloj osobi, nasilnici ih onda nazivaju „tužibabama“ i sličnim nadimcima, a odrasle osobe ispočetka često i ne shvaćaju ozbiljnost situacije te se ne žele petljati u dječje razmirice. Ukoliko dijete ne dobije zaštitu, utoliko psihički pritisak postane toliko velik pa kod djeteta izaziva napadaje plača, emocionalnu krizu, a može doći i do anksioznih poremećaja i depresije (Bilić i Zloković, 2004). Psihičko zlostavljanje među vršnjacima ostavlja razarajuće posljedice. Premda različiti oblici prikrivenoga nasilja neće ubiti dijete, vrlo lako mogu potaknuti dijete na samoubojstvo. Zato je iznimno značajno reagirati pravovremeno kako bi se žrtvama mogla pružiti adekvatna podrška (Bilić i Zloković, 2004).

5.2. Elektroničko nasilje

Pristup internetu donosi napredak u socijalnom, ekonomskom i obrazovnom području, ali isto tako donosi i novi oblik zlostavljanja među djecom i mladima, odnosno elektroničko nasilje (Vrhovnik, 2019). Beltrán – Catalán, Zych, Ortega – Ruiz i Llorent (2018; prema Vrhovnik, 2019: 80) elektroničko nasilje definiraju kao *namjerno štetno i agresivno ponašanje putem elektroničkih uređaja, a karakterizira ga smanjena mogućnost žrtve da se obrani*. Može se

pojaviti u različitim oblicima: u porukama, e-mailu, blogovima, chatovima i sličnim platformama te društvenim mrežama, a karakterizira ga ponavljajuće agresivno ponašanje, disbalans moći između nasilnika i žrtve i provođenje nasilja putem digitalne tehnologije (Vrhovnik, 2019). Budući da elektroničko nasilje ne uključuje fizički kontakt, ono nanosi, osobama koje trpe nasilje, veliku psihički traumu. Drugim riječima, ostavlja posljedice na socijalni i emocionalni razvoj. Uobičajeni oblici elektroničkoga zlostavljanja su: vrijeđanje i slanje neprimjerenih i vulgarnih poruka, slanje prijetećih poruka, kleveta, pretvaranje osobe da je netko drugi, objavljivanje privatnoga i osobnoga sadržaja neke osobe te isključivanje i izoliranje osobe iz online grupe, navodi Vrhovnik (2019). Nerijetko se tradicionalno nasilje poistovjećuje s elektroničkim, no elektroničko nasilje u jednu je ruku još i opasnije jer daje nasilniku mogućnost potpune anonimnosti. Tako osoba koja vrši nasilje gubi strah od kazne upravo zbog spomenute mogućnosti anonimnosti. Uz to, digitalna platforma omogućuje vidljivost nasilja velikom broju ljudi te se ono može dogoditi svugdje i u bilo koje vrijeme za razliku od tradicionalnoga nasilja koje ipak u određenom trenutku u danu završi (Vrhovnik, 2019). Elektroničko nasilje najčešće se događa među djecom, a posljedice koje ostavlja trajne su i teške (Vrhovnik, 2019). Vossekuil, Fein, Borum i Modzeleski (2002; prema Vrhovnik, 2019) proveli su istraživanje povezano s djecom koja su u SAD-u izvršila masovna ubojstva pucnjavom u školama. Rezultati pokazuju kako je čak 72 % djece koji su pucali na svoje vršnjake trpjelo nasilje u školi. Prema tome, posljedice nasilja, kako tradicionalnoga tako i elektroničkoga, zaista mogu biti devastirajuće. Uz to, brojna istraživanja pokazuju kako elektroničko nasilje dovodi do anksioznosti, depresije (Beran i Li, 2008; prema Vrhovnik, 2019) sklonosti samoubojstvu (Zaborskis i sur., 2018; prema Vrhovnik, 2019), frustracije, manjka samopouzdanja i povjerenja (Lee i Guy, 2017; prema Vrhovnik, 2019), lošeg uspjehu u školi (Betts, Spenser i Gardner, 2017; prema Vrhovnik, 2019), socijalne isključenosti (Jackson i Cohen, 2012; prema Vrhovnik, 2019) i ovisnosti (Lester, Cross, i Shaw, 2012; Barlett i Fennel, 2018; prema Vrhovnik, 2019). Danas elektroničko nasilje sve više raste i predstavlja veliki problem svjetskoga zdravlja (Vrhovnik, 2019). Vrhovnik (2019) naglašava važnost zajedničkoga djelovanja odgojno-obrazovnih djelatnika, roditelja i šire zajednice kako bi se preveniralo elektroničko nasilje. Djeca najčešće imaju digitalne kompetencije mnogo razvijenije od svojih roditelja. Sukladno tome, važno je educirati roditelje i upoznati ih s opasnostima koje proizlaze iz korištenja tehnologije te tako djelovati preventivno (Vrhovnik, 2019). Osim toga, važno je provoditi programe prevencije i u odgojno-obrazovnim institucijama, razviti strategije nošenja s elektroničkim nasiljem i promijeniti stav prema nasilju kod djece i mladih (Vrhovnik, 2019).

6. PREVENCIJA ZLOSTAVLJANJA DJECE

Tijekom zadnjih par desetljeća došlo je do razvoja raznih preventivnih programa koji su se pokazali više ili manje učinkoviti, a često se spominju primarna, sekundarna i tercijarna prevencija (Sesar i Sesar, 2009). Svaka od navedenih razina prevencije odnosi se na dijete, lokalnu zajednicu (škola, vrtić, slobodne aktivnosti) i državu, odnosno državne agencije koje se bave djecom: centar za socijalnu skrb, obiteljski centar i slično (Bilić i sur., 2012).

Primarna prevencija predstavlja oblik intervencije koji bi trebao zaustaviti nasilje prije nego se ono dogodi (Sesar i Sesar, 2009). Ovaj oblik prevencije usmjeren je na opću populaciju. Cilj mu je osvijestiti sve građane o problemu zlostavljanja djece te pružiti informacije o tome što je zlostavljanje, koliko često se događa, kako prepoznati dijete koje je zlostavljano i kome prijaviti sumnju na zlostavljanje (Bilić i sur., 2012). Primarna prevencija obuhvaća rad s djecom, obitelji i zajednicom, navode Bilić i sur. (2012). Što se tiče rada s djecom, važno je informirati djecu o njihovim pravima, skrenuti im pozornost na situacije koje mogu biti opasne, objasniti im na koji se način mogu zaštititi od zlostavljanja i gdje potražiti pomoć. Također, vrlo je važno kod djece razvijati socijalne vještine i vještine potrebne za nenasilno rješavanje sukoba. Primarna intervencija na razini obitelji odnosi se na različite edukativne programe i radionice za roditelje i pružanje pomoći obiteljima koje su socijalno ugrožene kako bi se preveniralo zanemarivanje. Na razini zajednice radi se na informiranju društva o pravima djece, znakovima prema kojima je moguće prepoznati zlostavljanje, mjestima gdje mogu prijaviti zlostavljanje te se podiže svijest o netoleranciji na nasilje. Što se tiče konkretno psihičkoga zlostavljanja, preventivni programi gotovo pa i ne postoje (Miller-Perrin i Perrin, 2007; prema Bilić i sur., 2012) i najčešće se provode s prevencijom fizičkoga zlostavljanja (Bilić i sur., 2012). CAP (*Child Assault Prevention*) je jedan od najboljih programa primarne prevencije zlostavljanja, a u Hrvatskoj provodi 4 programa: *predškolski CAP*, *osnovni CAP*, *teen CAP* i *CAP za djecu s teškoćama u razvoju* (Udruga roditelja „Korak po korak“). Predškolski CAP program je prevencije zlostavljanja djece predškolske dobi kojemu je cilj *smanjiti ranjivost djece i njihovu izloženost različitim oblicima zlostavljanja kroz pružanje kvalitetnih informacija, poučavanje učinkovitim preventivnim strategijama i osnaživanje njima važnih odraslih, roditelja i zaposlenika vrtića, da im pruže kvalitetniju podršku* (Udruga roditelja „Korak po korak“).

Sekundarna prevencija usmjerena je na djecu i obitelji u riziku, odnosno siromašne obitelji, roditelje koji su proživjeli nasilje, roditelje ovisnike, roditelje koji imaju neki psihički poremećaj i slično (McCoy i Keen, 2009; prema Bilić i sur., 2012). Osim toga, sekundarna

intervencija provodi se u zajednicama u kojima postoji više činitelja rizika: u braniteljskim obiteljima na područjima koja su pogođena ratom, naseljima koji imaju velik broj kaznenih djela i tako dalje (Bilić i sur., 2012). Bilić i sur. (2012) kao cilj sekundarne prevencije ističu smanjenje rizičnih čimbenika i povećanje čimbenika otpornosti, a ovaj oblik prevencije provodi se u vidu raznih edukacija, radionica, predavanja, posjeta patronažne sestre, socijalne službe ili kućnih posjeta stručnjaka obiteljima. Kada govorimo konkretno o prevenciji psihičkoga zlostavljanja, Bilić i sur. (2012) navode kako se ona odnosi na obitelji koje su najviše u riziku od psihičkoga zlostavljanja, a to su: obitelji u kojima dolazi do razvoda braka, obitelji u kojima roditelji imaju psihičke poteškoće ili probleme s alkoholom i drogom, mladi roditelji i slično. Kao što su Bilić i sur. (2012) već ranije spomenuli, programi prevencije psihičkoga zlostavljanja ne postoje, nego su dio programa koji se odnose na fizičko zlostavljanje te se sastoje od edukacija za roditelje putem kojih oni razvijaju vještine koje su potrebne za biti kompetentan roditelj, vještine komuniciranja, znanja o razvojnim fazama djeteta, vještine potrebne za rješavanje problema i suočavanje sa stresom.

Tercijarna prevencija odnosi se na djecu koja su već doživjela zlostavljanje i sinonim je za tretman, odnosno intervenciju (Harder, 2005; McCoy i Keen, 2009; prema Bilić i sur., 2012). Cilj intervencije jest prevenirati problematično ponašanje koje bi moglo proizaći iz proživljene traume, naučiti dijete kako se obraniti od zlostavljačkih ponašanja te spriječiti međugeneracijsko prenošenje nasilja (Bilić i sur., 2012). Tercijarna prevencija uključuje i tretman za zlostavljače kako bi se zaustavilo daljnje zlostavljanje te uključuje radionice, predavanja i individualno praćenje. Uz to, vrlo je važno i roditelju koji nije zlostavljač pomoći u razumijevanju toga što je njegovo dijete prošlo te mu pružiti podršku (Bilić i sur., 2012). Tercijarna prevencija psihičkoga zlostavljanja djece odnosi se na tretman u grupi i individualno sa žrtvama te uključuje jačanje samopouzdanja, razvoj identiteta, socijalnih vještina i privrženosti roditeljima te pomoć u borbi s depresijom, agresijom, anksioznošću i slično (Bingelli i sur., 2001; prema Bilić i sur., 2012).

6.1. Protokol o postupanju u slučaju zlostavljanja u dječjim vrtićima

Odgojno-obrazovna ustanova mjesto je gdje djeca osim što stječu znanje, razvijaju i socijalne i životne vještine te se u skladu s time predškolske i školske ustanove moraju uhvatiti u koštac s problemom nasilja i u suradnji s drugim institucijama raditi na prevenciji zlostavljanja djece (Bilić i sur., 2012). Kako bi se djeca zaštitila od zlostavljanja, potrebno je

stvoriti sustav koji će preventivno sprječavati zlostavljanje djece, a u slučajevima kada se zlostavljanje dogodi, omogućiti brzu provedbu postupaka kojima će se zlostavljanje zaustaviti, a dijete zaštititi i dobiti podršku i pomoć potrebnu za oporavak. Svi ti koraci koje je potrebno napraviti, jasno su opisani u Protokolu o postupanju u slučaju zlostavljanja i zanemarivanja (2014). Osnovni cilj Protokola o postupanju u slučaju zlostavljanja i zanemarivanja djece (2014) jest dugoročno smanjiti zlostavljanje i zanemarivanje djece, a njegov specifični cilj jest edukacija svih onih kojima je posao rad s djecom te šire javnosti što učiniti u slučaju sumnje na zlostavljanje djeteta. Također, specifični cilj Protokola (2014) jest i osigurati zaštitu, skrb i potporu djetetu te uspostaviti suradnju između svih sustava kako bi se dijete zaštitilo. Prema Protokolu (2014), ukoliko dođe do sumnje na zlostavljanje djeteta, utoliko odgojno-obrazovna ustanova mora kontaktirati nadležne institucije i tijela koje će dati upute što učiniti kako bi se zaštitila djetetova prava. Kada se radi o nasilnom postupanju prema djetetu, djelatnici odgojno-obrazovne ustanove dužni su odmah reagirati kako bi se nasilno postupanje zaustavilo te pružiti pomoć djetetu. Ako je djetetu potrebna medicinska pomoć, djelatnici odgojno-obrazovne ustanove moraju tražiti pomoć liječnika, a po potrebi napraviti i prijavu u policiji te informirati centar za socijalnu skrb o nasilnom postupanju prema djetetu. U Protokolu o postupanju u slučaju zlostavljanja djece (2014) stoji ukoliko se radi o izrazito traumatičnom događaju za dijete, utoliko odgojno-obrazovna ustanova mora kontaktirati ministarstvo koje se bavi odgojem i obrazovanjem kako bi djeci pružila stručnu psihološku ili socijalno/pedagošku pomoć. Ako se radi o počinjenju kaznenoga djela, odgojno-obrazovni djelatnici dužni su očuvati dokaze dok ne dođe policija. O svemu što rade, odgojno-obrazovni djelatnici pišu službene bilješke koje po potrebi predaju drugim nadležnim tijelima: policiji, državnom odvjetništvu i sudu. Sve odgojno-obrazovne ustanove, kao što su dječji vrtić, osnovne i srednje škole te učenički domovi, imaju posebne programe prevencije kao dio godišnjega plana i programa odgojno-obrazovne ustanove i osobe koja vodi preventivne programe. Odgojno-obrazovne ustanove dužne su provoditi programe prevencije, a svi zaposlenici u odgojno-obrazovnoj ustanovi obvezni su sudjelovati u provođenju mjera prevencije (Protokol o postupanju u slučaju zlostavljanja i zanemarivanja djece, 2014). Kako bi odgojno-obrazovni djelatnici bili kompetentni zaštititi djecu od zlostavljanja, Protokol o postupanju u slučaju zlostavljanja i zanemarivanja djece (2014) ističe važnost edukacije. Naime, svi oni koji rade u odgojno-obrazovnim ustanovama trebali bi proći barem osnovnu edukaciju kako bi stekli znanje i vještine potrebne za prevenciju, uočavanje, procjenjivanje i reakciju na zlostavljanje, komunikacijske vještine neophodne za razgovor s djetetom i poznavanje navedene procedure postupanja.

7. ZAKLJUČAK

Iz svega navedenog možemo zaključiti kako je zlostavljanje djece složen i duboko ukorijenjen problem koji postoji otkada postoji i civilizacija, a može se javiti u različitim okruženjima: obiteljskom, vršnjačkom, elektroničkom. Danas, uz postojanje niza zakonskih mjera, protokola i programa, Hrvatska i mnoge druge zemlje aktivno rade na zaštiti djece od zlostavljanja i osiguravanja prava na siguran i zdrav razvoj.

No, psihičko zlostavljanje i dalje je podcijenjeno, često ostaje neotkriveno jer ne ostavlja vidljive tragove, ali njegove posljedice mogu biti razornije od bilo kojeg drugog oblika zlostavljanja. Teroriziranje, ignoriranje, izoliranje, iskorištavanje, odbacivanje i ponižavanje oblici su psihičkoga zlostavljanja koji mijenjaju strukturu mozga, utječu na privrženost, dovode do psihičkih poremećaja, agresivnoga ponašanja, manjka samopoštovanja i otežanoga razvoja zdravih međuljudskih odnosa. Premda poteškoće povezane sa psihičkim zlostavljanjem otežavaju njegovo razumijevanje, prepoznavanje i veću zastupljenost u literaturi, na temelju svih istraživanja prikazanih u ovome radu, zaključujemo kako je raširenost psihičkoga zlostavljanja zaista velika, a posljedice ozbiljne.

Preventivni programi, poput primarne, sekundarne i tercijarne prevencije, ključni su za sprječavanje zlostavljanja. Kroz preventivne programe ističe se važnost edukacije roditelja, odgojno-obrazovnih djelatnika, djece i šire zajednice o prepoznavanju znakova zlostavljanja, osiguravanje sigurnoga okruženja u kojemu se djeca osjećaju slobodno potražiti pomoć i širenje svijesti o zlostavljanju. Osim toga, podrška i terapija za žrtve psihičkoga zlostavljanja ključ su za uspješan oporavak i prevenciju dugoročnih posljedica, a značajni su tretmani i za osobe koje su počinile zlostavljanje kako bi se spriječilo ponavljanje zlostavljanja u budućnosti.

Ovaj rad zaključit ćemo citatom nepoznatog izvora koji kaže: *Zlostavljanje neće prestati, ali možemo barem biti dovoljno samopouzdana da se tome suprotstavimo.*

SAŽETAK

Fenomen zlostavljanja djece predstavlja veliki problem širom svijeta unatoč svim dokumentima i zakonima koji štite prava djece. Zlostavljanje se najčešće događa u obitelji, ali i među vršnjacima te dugo vremena može ostati neotkriveno. Psihičko zlostavljanje, koje ne ostavlja vidljive fizičke tragove, predstavlja poseban izazov jer ga je teže prepoznati, definirati i dokazati. Zbog tih poteškoća, djeca su izložena riziku ostanka u štetnim okolnostima koje mogu ostaviti dugoročne i razarajuće posljedice na njihovu dobrobit i razvoj. Zato je iznimno važno podizati svijest o oblicima psihičkoga zlostavljanja, kao i o posljedicama koje ostavlja, pružati informacije o načinima prepoznavanja zlostavljanja, educirati djecu o strategijama zaštite te ih informirati o mjestima gdje mogu potražiti pomoć. Također, bitno je pružiti podršku i pomoć onima koji su već doživjeli zlostavljanje kako bi im se omogućio oporavak i smanjile posljedice. Zaposlenici odgojno-obrazovnih ustanova igraju važnu ulogu u prevenciji i identifikaciji zlostavljanja. Oni trebaju biti educirani o prepoznavanju znakova zlostavljanja, provoditi preventivne programe te usko surađivati s nadležnim institucijama kako bi se zaštitila prava i dobrobit djece. Ova je suradnja ključna u osiguravanju sigurnoga okruženja za djecu i učinkovitim odgovorom na slučajeve zlostavljanja.

Ključne riječi: obitelj, vršnjaci, nasilje, prevencija

SUMMARY

The phenomenon of child abuse is a significant problem worldwide despite all documents and laws aimed at protecting children's rights. Abuse mostly happens within the family or among peers, but it can remain undetected for long periods of time. Psychological abuse, which leaves invisible physical traces, is particularly challenging because it is difficult to recognize, define and prove. Because of these difficulties, children are exposed to the risk of staying in harmful circumstances which can leave long-term and devastating consequences on their well-being and development. Therefore, it is extremely important to raise awareness about different forms of psychological abuse and consequences it leaves, provide information on how to recognize abuse, educate children about protective strategies and inform them about places where they can find help. Also, it is important to support those who have already been abused to help them recover and reduce the consequences. Employees of educational institutions play an important role in the prevention and recognition of the abuse. They should be educated on how to recognize signs of abuse, implement preventive programs and cooperate with other institutions. This cooperation is the key to providing safe environment for children and an effective response to cases of abuse.

Key words: family, peers, abuse, prevention

LITERATURA

1. Allen, B. (2010). Childhood psychological abuse and adult aggression: the mediating role of self-capacities. *Journal of Interpersonal Violence*, 26(10), 2093-2110.
2. Bilić, V., Buljan-Flander, G., Hrpka, H (2012). *Nasilje nad djecom i među djecom*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
3. Bilić, V. i Zloković, J. (2004). *Fenomen maltretiranja djece*. Zagreb: Naklada Ljevak.
4. Bulatović, A. (2012). Posljedice zlostavljanja i zanemarivanja djece predškolskog uzrasta. *Život i škola, LVIII* (27), 211-221.
5. Buljan-Flander, G. i Kocijan-Hercigonja, D. (2003). *Zlostavljanje i zanemarivanje djece*. Zagreb: Marko M.
6. Christ, C., de Waal, M. M., Dekker, J. J. M., van Kuijk, I., van Schaik, D. J. F., Kikkert, M. J., Goudriaan, A. E., Beekman, A. T. F. i Messman-Moore, T. L. (2019). Linking childhood emotional abuse and depressive symptoms: The role of emotion dysregulation and interpersonal problems. *PLOS ONE* 14(2), e0211882.
7. Ćurčić-Hadžagić, N. (2020). Psychological consequences in abused and neglected school children exposed to family violence. *Psychiatria Danubina*, 32 (3), 367-370.
8. Grozdanić, V., Škorić, M. i Vinja, I. (2010). Nasilje u obitelji u svjetlu promjena Kaznenog zakona. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 17 (2), 669-698.
9. Kazneni zakon, NN [125/11](#), [144/12](#), [56/15](#), [61/15](#), [101/17](#), [118/18](#), [126/19](#), [84/21](#), [114/22](#), [114/23](#).
10. Korak po korak, udruga roditelja. CAP program prevencije zlostavljanja djece i mladih. <https://urkpk.org/programi/cap-program/opcenito-o-cap-u/cap-program-danas>.
Pristupljeno: 06. 05. 2024.
11. Miljević-Riđički, R. (1995). Zlostavljanje djece: oblici zlostavljanja i njihovo prepoznavanje. *Društvena istraživanja*, 4 (4-5 (18-19)), 539-549.
12. Lee, M. A. (2015). Emotional abuse in childhood and suicidality: The mediating roles of re-victimization and depressive symptoms in adulthood. *Child Abuse & Neglect*, 44, 130-139.
13. Nanda, M. M., Reichert, E., Jones, U. J. i Flannery-Schroeder. E. (2015). Childhood Maltreatment and Symptoms of Social Anxiety: Exploring the Role of Emotional Abuse, Neglect, and Cumulative Trauma. *Journ Child Adol Trauma*, 9, 201-207.
14. Obiteljski zakon, NN [103/15](#), [98/19](#), [47/20](#), [49/23](#), [156/23](#).

15. Pećnik, N. (2003). *Međugeneracijski prijenos zlostavljanja*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
16. Puhovski, S., Karlović, A., Buljan-Flander, G. (2004). Validacija upitnika o emocionalnom zlostavljanju. *Društvena istraživanja* 13 (3), 555-578.
17. Riggs, S. A. (2010). Childhood Emotional Abuse and the Attachment System Across the Life Cycle: What Theory and Research Tell Us. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 19(1), 5–51.
18. Roje Đapić, M. i Buljan Flander, G. (2019). Prevencija emocionalnog zlostavljanja djece u visoko konfliktnim razvodima roditelja: Analiza stanja u Hrvatskoj. *Kriminologija & socijalna integracija*, 27 (2), 256-274.
19. Roje Đapić, M., Buljan-Flander, G. i Galić, R. (2021). Seksualno zlostavljanje djece: Teorijsko-empirijski pregled i sustavna prevencija u Hrvatskoj. *Socijalne teme*, 1 (8), 19-45.
20. Shaffer A., Yeats M.T., Egeland B.R. (2009). The Relation of Emotional Maltreatment to Early Adolescent Competence: Developmental processes in a Prospective Study. *Child Abuse and Neglect*, 33, 36-46.
21. Selimbašić, Z. (2020). Zlostavljanje djece. *Psymedica*, 5 (1-2), 23-31.
22. Sesar, K., Sesar D. (2009). Emocionalno zlostavljanje djece. *Paediatrica Croatica*, 53, 93-98.
23. Stepanić, L. (2019). Vršnjačko nasilje i preventivni programi. *Varaždinski učitelj*, 2 (2), 67-77.
24. Sunko, E. (2008). *Izucimo zlostavljanje iz sjene*. Split: Liga za prevenciju ovisnosti.
25. Taillieu, T. L., Brownridge, D. A., Sareen, J. & Afifi, T. O. (2016). Childhood emotional maltreatment and mental disorders: Results from a nationally representative adult sample from the United States. *Child Abuse & Neglect*, 59, 1–12.
26. Unicef Hrvatska (2017). *Konvencija o pravima djeteta*. <https://www.unicef.org/croatia/konvencija-o-pravima-djeteta>. Pristupljeno: 03. 03. 2024.
27. Urbanc, K. (2000). Neke specifičnosti emocionalnog zlostavljanja djece i mladih. *Ljetopis socijalnog rada*, 7 (2), 183-196.
28. Ustav Republike Hrvatske, NN [56/90](#), [135/97](#), [08/98](#), [113/00](#), [124/00](#), [28/01](#), [41/01](#), [55/01](#), [76/10](#), [85/10](#), [05/14](#).

29. Vajda, A. i Lang, A. (2014). Emotional Abuse, Neglect In Eating Disorders And Their Relationship With Emotion Regulation. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 131, 386 – 390.
30. Van Harmelen, A.L., van Tol, M.J., van der Wee, N. J. A., Veltman, D. J., Aleman, A., Spinhoven, P. & Elzinga, B. M. (2010). Reduced Medial Prefrontal Cortex Volume in Adults Reporting Childhood Emotional Maltreatment. *Biological Psychiatry*, 68(9), 832–838.
31. Waller, G., Corstorphine, E. & Mountford, V. (2007). The Role of Emotional Abuse in the Eating Disorders: Implications for Treatment. *Eating Disorders*, 15(4), 317–331.
32. Vlada Republike Hrvatske. (2014). *Protokol o postupanju u slučaju zlostavljanja i zanemarivanja djece*. Zagreb.
33. Vrhovnik, A. (2019). Elektroničko nasilje među djecom i mladima. *Psychē*, 2, 78-78.
34. Zovko Grbeša, A. i Sesar, K. (2021). Zlostavljanje i zanemarivanje u djetinjstvu, privrženost i razvoj mozga. *Medica Jadertina*, 51 (4), 383-392.
35. Ždero, V. (2005). Psihičko zlostavljanje i zanemarivanje djece u obitelji. *Ljetopis socijalnog rada*, 12 (1), 145-172.

Obrazac A.Č.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Nora Franičević, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišnog/e prvostupnika/ce ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 17.09.2024.

Potpis

Nora Franičević

Izjava o pohrani i objavi ocjenskog rada
(završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - podcrtajte odgovarajuće)

Student/ica: Nora Frančević

Naslov rada: Psihičko zlostavljanje djece rane i predškolske dobi

Znanstveno područje i polje: Psihologija, društvena znanost

Vrsta rada: Završni rad

Mentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):
Prof. dr. sc. Goran Kardum

Komentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

Članovi povjerenstva (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):
Ante Grčić, asistent
doc. dr. sc. Toni Maglica

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanog ocjenskog rada (završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada.

Kao autor izjavljujem da se slažem da se moj ocjenski rad, bez naknade, trajno javno objavi u otvorenom pristupu u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti (NN br. 119/22).

Split, 17.09.2024.

Potpis studenta/studentice: Nora Frančević

Napomena:

U slučaju potrebe ograničavanja pristupa ocjenskom radu sukladno odredbama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima (111/21), podnosi se obrazloženi zahtjev dekanici Filozofskog fakulteta u Splitu.